

DISSERTATIONES

CSALÁDVÉDELEM „NEMZETKÖZI VIZEKEN”

Különös tekintettel a gyermekek oltalmára

CSAPUCHA Bernadett
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

1. Bevezető gondolatok

Jelen tanulmány a legfontosabb nemzetközi dokumentumokat kívánja áttekinteni a család védelmi rendszerének kiépítését illetően, fokozott figyelmet szentelve a gyermekek oltalmának nemzetközi vonásaira.

Elsődlegesen az ENSZ-el, valamint az Európa Tanáccsal összefüggésbe hozható nemzetközi anyagok feltérképezésére kerül majd sor, átfogó képet adva ezzel a szóban forgó személyi kört körülölelő védelmi szintről, annak mibenlétéről, s nem mellesleg nyomon követve ezzel az oltalmi szint kiszélesedését az II. világháborút követő időszaktól egészen napjainkig. A II. világháború lezárulta azért is bizonyul kiváló kiindulási pontnak, mert ez idő tájt a társadalom gondolkodásában is megfigyelhető egy olyan pozitív töltetű szemléletmód-váltás, amely egyértelműen az emberi jogok, s azok érvényre juttatásának előmozdítása felé mutat. Mindezt jól mutatja például az ENSZ létrejötte is, s annak Közgyűlése által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.

A tanulmány külön-külön fejezetre bontva fogja taglalni az ENSZ-hez és az Európa Tanácshoz köthető rendelkezéseket, nemzetközi iránymutatásokat. A vizsgálódás alapjául azért ezt a kettő nemzetközi jogalanyt választottam, mert egyrészt azok jelentősége, fajsúlya világviszonylatban is vitathatatlan, másrészt pedig azok érdeméhez – az emberi jogok, s így a család, s a gyermekek védelme területén – nem fér kétség, amely a későbbiekben be is fog igazolódni. Kiemelném, hogy mindemellett röviden ismertetek olyan nemzetközi dokumentumokat/rendelkezéseket is, melyek bár sem az ENSZ, sem az Európa Tanács égiszéhez nem kötődnek közvetlenül, ugyanakkor szerepük szintén megkérdőjelezhetetlen, gondolván itt például az Európai Unió Alapjogi Chartájára. Megjegyzném, hogy az Unióval önmagába véve is érdemes lenne foglalkozni egy önálló, kifejezetten erről szóló tanulmány keretében, jelen írásomban azonban – szűkítve a „kört” – nem kívánok vele részletekbe menően foglalkozni, figyelemmel a terjedelmi korlátokra.

Fő célom annak bemutatása, hogy miként is védik a különböző nemzetközi iránymutatások, egyezmények a családot, s azon belül is a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyeket? A védelmi szint mire irányul? Mely magatartásokkal szemben kell elsődlegesen óvni a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyeket? – joggal vetődnek fel ezen kérdések, melyekre úgyszintén keresem a választ.

A tanulmány főként nemzetközi jogi aspektusból közelíti meg adott témát, relevanciája pedig – meglátásom szerint – abban áll, hogy a nemzetközi standardokat a hazai jogalkotók, s jogalkalmazók sem hagyhatják figyelmen kívül, elegendő például csak a kodifikációs folyamatokra, s azok hátterére gondolni.

2. Az ENSZ által tett legfontosabb erőfeszítések a család-, illetőleg a gyermekvédelem területén

A II. világháborút követően, 1945-ben a Nemzetek Szövetsége mintegy utódjaként létrejött az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ), melynek Közgyűlése 1948-ban elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, ami fordulópontot jelentett az emberi jogok védelmi rendszerének megteremtését illetően. Hazánk egyébként 1955-ben nyert felvételt az ENSZ-be, tizenöt másik országgal karöltve.¹

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 4. cikke értelmében senkit sem lehet rabszolgaságban, vagy szolgaságban tartani, a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedés valamennyi formája tilos. A szóban forgó Nyilatkozat 16. cikke alapján minden férfinak és minden nőnek – a házasságra érett kor elérésétől kezdve – joga van a faji, nemzetiségi vagy vallási megkülönböztetéstől mentes házasságkötésre, valamint a családalapításra egyaránt. A házasság vonatkozásában a férfinak és a nőnek a házasság tartalma alatt, valamint annak felbontását követően is egyenlő jogaik vannak. A házasságot csak szabad akaratból, s a házastársak teljes beleegyezésével lehet kötni. A család nem más, mint a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme, annak joga van a társadalom és az állam által történő védelemhez. A Nyilatkozat 23. cikke pedig a munkához, a munka szabad megválasztásához kapcsolódó rendelkezéseket tartalmazza. A 25. cikk szintén relevanciával bír témám szempontjából, az ugyanis hangsúlyozza, hogy minden személynek joga van saját maga, továbbá a családja egészségének és jóllétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz. Mindemellett minden személynek joga van a munkanélküliség, a betegség, a rokkantság, az özvegyiség, az öregség esetére szóló, valamint egyéb más olyan helyzetekre vonatkozó biztosításhoz, amikor az illető létfenntartási eszközeit akaratától független körülmények miatt elveszti. Az anyaságnak és a gyermekkorra a pusztá ténye is elegendő ahhoz, hogy ezen személyi kör fokozott védelmet és támogatást kapjon, kiszolgáltatottságukra való tekintettel. Minden gyermek akár házasságból, akár azon kívül született, ugyanabban a szociális védelemben kell, hogy részesüljön. A 26. cikk a nevelésről rendelkezik, melynek kapcsán a szülőt elsőbbségi jog illeti meg a gyerme-

¹ FAIX Nikolett: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. *Eljárásjogi Szemle*, 2016/4. 9. [A továbbiakban: FAIX (2016a)]

keinek adandó nevelés megválasztását illetően. Ezen cikk egyébként azt is deklarálja, hogy minden személynek joga van a neveléshez. A nevelésnek – legalábbis az alapvető és elemi oktatás vonatkozásában – ingyenesnek kell lennie, valamint az elemi oktatás kötelező kell, hogy legyen valamennyi ember számára. A nevelés egyebekben pedig az emberi személyiség teljes kibontakozását szolgálja, továbbá az az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartásának megerősítését is magában foglalja.²

1959. november 20. újabb fordulópontnak tekinthető, hiszen az ENSZ Közgyűlése ezen a napon elfogadta a Gyermekek Jogairól szóló Nyilatkozatát, s innentől kezdve ez a nap a gyermek jogainak világnapjává vált. Ez a deklaráció meglehetősen széles körben ismeri el a gyermekek jogait: a névviseléshez való jogot, az állampolgársághoz és az ingyenes alapfokú oktatáshoz való jogot. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy ezen Nyilatkozat kötelező erővel nem rendelkezik. Hamar világossá vált, hogy a gyermekek érdekében tett intézkedésekre a későbbiekben is szükség lesz, s így indokolt lenne egy átfogó, nemzetközi szintű, s mindenkire nézve kötelező erejű dokumentumnak a kidolgozása is. A magas csecsemőhalálozások száma, a nem megfelelő egészségügyi ellátás, az oktatás színvonalának elégtelen volta, a gyermekek szexuális kizsákmányolása, valamint a háború miatt menekültté vált gyermekek megoldatlan körülményeiből adódóan valóban észszerűnek bizonyult az adott elgondolás. Az ENSZ Közgyűlése 1966. december 16-án elfogadta a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, mely már két cikkében is foglalkozik a gyermekek védelmével. A 23. és a 24. cikk tartalmazza azokat az általános alapelveket, melyekre a gyermekek, illetőleg a család védelmét alapítani lehet, tekintettel arra, hogy a családnak joga van a társadalom és az állam védelmére egyaránt, ugyanis a család a társadalom természetes és alapvető egysége. A szóban forgó Egyezségokmány elismeri a megfelelő korban lévő nők és férfiak házasságkötéshez és családalapításhoz való jogát, de azzal a feltétellel, hogy ezen jogi aktusnak a felek beleegyezésén kell alapulnia. A gyermekek védelemhez való joga megkülönböztetés nélkül minden gyermeket megillet, vagyis nem tehető megkülönböztetés nem, faj, vallás, szín, nyelv, nemzeti vagy társadalmi eredet, vagyon vagy éppenséggel születés alapján. A gyermekeknek joguk van az anyakönyvvezetéshez, a névviseléshez, valamint az állampolgársághoz való jogot is garantálni kell számukra.³

1966. december 16-án az ENSZ Közgyűlése által elfogadásra került a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, mely ismét foglalkozik a gyermekek jogaival. Ezen dokumentum alapján szintén a társadalom természetes és alapvető egységének minősül a család, melyet a legszélesebb körben való védelem is megillet, tekintettel arra, hogy az végső soron az eltartott gyermekek gondozásáért és neveléséért is felelős. Az Egyezségokmány külön kiemeli, hogy a gyermekeket védelmezni szükséges a gazdasági, illetve a társadalmi kizsákmányolástól, az olyan munkára történő kényszerítéstől, amely ártalmas az erkölcsükre vagy éppenséggel az egészségükre nézve. Mindemellett az államok kötelesek egy korhatárt felállítani, mely életkor be nem töltése esetén a fizetett gyermekmunka tilos és szankcionálandó.⁴

² Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.

³ FAIX (2016a) i. m. 9.

⁴ Uo. 9.

Nemzetközi viszonylatban szintén fontos állomásnak tekinthető a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló ENSZ Egyezmény is (CEDAW-Committee on the Elimination of Discrimination against Women), melyet New Yorkban fogadtak el még 1979-ben, s melyet hazánk az 1982. évi 10. törvényerejű rendelettel hirdetett ki. Az 1982. évi 10. tvr. értelmében „[...] a társadalomban és a családban a férfiak által betöltött hagyományos szerepek, valamint a nők szerepének megváltoztatása szükséges a férfiak és a nők közötti teljes egyenlőség eléréséhez.”⁵

Az Egyezmény meghatározza a nőkkel szembeni megkülönböztetés terminus technicusát, továbbá eligazítást nyújt a nők és a férfiak közötti egyenlőség megvalósításához vezető utat illetően. A nőkkel szembeni diszkrimináció alatt – jelen dokumentum alapján – minden olyan magatartást érteni kell, amelyek a nemi hovatartozáson nyugszanak, s melyek egyébként a politikai, gazdasági, társadalmi, gazdasági, kulturális, polgári vagy bármely más egyéb területen fennálló emberi jogok vagy szabadságjogok csorbítására, megsemmisítésére alkalmasak. Az Egyezmény az egyes államok saját feladatának tekinti mindazon intézkedéseknek a megtételét, amelyek révén megszüntethetőek az előítéletek, és a nemek alsóbbrendűségét vagy felsőbbrendűségét valló, szokásra vagy a hagyományokra alapozott gyakorlatok. Az intézkedési kötelezettség a nőkereskedelemre, illetőleg a prostitúciós tevékenységek elfojtására is kiterjed. Az Egyezményben foglaltak betartását, s azok végrehajtást egy kifejezetten erre a célra felállított Bizottság ellenőrzi, mely éves jelentéseket készít a Közgyűlés felé saját tapasztalatairól, valamint a hozzá befutó tagállami jelentésekről.⁶

A CEDAW Egyezményhez csatolt Kiegészítő Jegyzőkönyv értelmében a részes államok valamelyikének a joghatósága alá tartozó egyének vagy egyének csoportjai, illetve a nevükben eljáró személyek beadványokkal fordulhatnak a CEDAW Bizottsága felé, ha az Egyezmény által védeni kívánt joguk meg lett sértve. A panasztevőknek valamennyi rendelkezésre álló hazai jogorvoslatot ki kell meríteniük mielőtt a Bizottsághoz fordulnának, kivéve, ha a jogorvoslati eljárás elhúzódásának a kiküszöbölése a cél. A beadványokat el kell utasítani, ha az adott eset már meg lett vizsgálva; ha a beadvány az Egyezmény rendelkezéseivel összeegyezhetetlen; nyilvánvalóan megalapozatlan; ha nincs kellően alátámasztva a benne foglalt igény; ha a panasztevő visszaél a jogával; ha a tényállást a Jegyzőkönyv hatálybalépése előtt követték el, kivéve, ha az a hatálybalépést követően is fennállt. Ha a beadvány befogadható, akkor a Bizottság tájékoztatja az érintett államot a panasz beérkezéséről. A részes állam ezen értesítés kézhezvételétől számított hat hónapon belül írásbeli nyilatkozatot vagy magyarázatot ad, amely az általa alkalmazott jogorvoslatokról szóló felvilágosításra is kiterjed. A Bizottság a beadványokról zárt ülésen dönt, véleményét, ajánlásait az érintett feleknek megküldi, melyekre a részes állam – azok megvizsgálását követő – hat hónapon belül reflektálhat. Amennyiben nyilvánvaló az adott állam súlyos és rendszeres jogsértése, akkor a Bizottság felkéri a részes államot, hogy az működjön együtt az információk kivizsgálásában, s az ennek kapcsán felmerült észrevételeit is terjessze elő. A vizsgálódások lefolytatása

⁵ 1982. évi 10. tvr. 2. §

⁶ DOMOKOS Andrea: *A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése*. Budapest, KRE ÁJK, 2017. 30.

után a Bizottság megküldi ajánlásait, kommentárjait az érintett országnak, aki ezekre hat hónapon belül köteles válaszolni, azokra észrevételeket tenni.⁷

A Gyermekes Nemzetközi Évében, vagyis 1979-ben megkezdődött a Gyermekjogi Egyezmény tervezetének a kidolgozása. Ezt a lengyel kormány betérjesztette az ENSZ Közgyűlése elé még szintén ebben az évben. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága ennek következtében felállított egy munkacsoportot a Gyermekjogi Egyezmény megfogalmazása céljából. Igyekeztek egy olyan egyezményt létrehozni, amely sokféle politikai, gazdaság, kulturális, társadalmi helyzetnek képes megfelelni anélkül, hogy csökkenne a védelmi szint. Tíz évbe telt, mire megszületett ezen dokumentum, s így megkezdődhetett a következő fázis, vagyis a tagállamok által történő ratifikáció, valamint egy ellenőrző bizottság felállítása is indokolttá vált ezzel összefüggésben. 1990 szeptemberére már húsz állam, köztük hazánk is ratifikálta a történelmi fontossággal bíró nemzetközi dokumentumot. Az USA, Kanada, Egyiptom, Mali, Pakisztán, Mexikó, Svédország kezdeményezésére, New Yorkban megrendezésre került a „Nemzetközi Csúcstalálkozó a Gyermekekért” elnevezésű program. Ennek következtében nőtt a szóban forgó Egyezményhez csatlakozók száma, s így 1990 végére már ötvenhét ország ratifikálta azt. 1993-ban Bécsben pedig kijelentették, hogy a fő cél az egyetemes elfogadás.⁸

A Gyermekjogi Egyezmény bár közel negyven cikken keresztül sorolja fel a gyermekeket megillető jogokat, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy ezen jogok részletes kifejtésére, végrehajtásának előmozdítására már egyéb nemzetközi jogi eszközök szolgálnak. A szóban forgó jogi dokumentumot csupán három ország nem fogadta el (USA, Szomália, Dél-Szudán), melyből adódik, hogy az gyakorlatilag univerzális emberi jogi szabályozásként fogható fel.⁹

A Gyermekjogi Egyezmény minden tizennyolc év alatti egyén számára garantálni hivatott a diszkrimináció valamennyi formájától mentes speciális védelmet és segítséget. Mindemellett pedig az szívügyének tekinti a gyermekek szociális és egészségügyi ellátásokhoz való hozzáféréseinek előmozdítását, a személyiségük kibontakozásához szükséges feltételek megteremtését, valamint a már kibontakozóban lévő képességeik felfuttatását. Az örömteli gyermekkor felé vezető út kialakítása sem maradhat el, továbbá a biztonságos, egészséges, s egyben erőszakmentes környezet kiépítése is elsődleges cél kell, hogy legyen az egyes államok számára, természetesen az érintett személyi kör vonatkozásában. Az Egyezmény elsődlegesen egy konszenzuális keretként fogható fel, melynek végrehajtása nem mehet végbe valamennyi államban ugyanazon módon, tekintettel arra, hogy az egyes régiók rendelkezésére álló eszközök, illetve maguk a feltételek is eltérően alakulhatnak.¹⁰

A Gyermekjogi Egyezmény tulajdonképpen igazodik – a későbbiekben még említésre kerülő – Családjogi Chartában lefektetett konstrukcióhoz a gyermekek jogait

⁷ Uo. 31–32.

⁸ FAIX (2016a) i. m. 9–10.

⁹ NÉMETH Ildikó: A Családjogi Charta és a gyermekek jogainak nemzetközi védelme. *Iustum Aequum Salutare*, 2014/1. 35.

¹⁰ HERCZOG Mária: A gyermekjogi egyezmény érvényesülése. *OKRI Szemle*, 2. k. 2011. 129.

illetően. A gyermekek különleges védelemhez való joga alatt érteni kell egyfelől az élethez való jogot, valamint ehhez köthető a gyermekek azon joga, mely a szülőktől történő el nem választáson, valamint a velük történő kapcsolattartáson alapul. A speciális védelemhez tartozik továbbá a gyermekek véleménynyilvánítási jogosultsága az őt érintő dolgokról, illetve az orvosi ellátásban részesülésük joga is ebbe a körbe sorolható. A gyermekek a társadalom által történő védelemre is jogosultak, melynek mintegy kibontásaként fogható fel, hogy a hatóságoknak az olyan ügyekben, amelyekkel a gyermekek is összefüggésbe hozhatóak, ezen személyi körre, s az ő érdekük érvényre jutására kell elsődlegesen összpontosítaniuk. A gyermekeket mindemellett megilleti a szociális biztonság, a társadalombiztosítás juttatásaihoz való hozzáférés, valamint a megfelelő életszínvonal. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye megállapítja, hogy a családi környezettől megfosztott gyermekek minden körülmények között jogosultak a társadalom védelmére, továbbá az ilyen gyermekek részére biztosítani kell az örökbe-fogadás adta lehetőségeket. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye – a Családjogi Chartához hasonlóan – rendelkezik a fogyatékos gyermekekről is, egészen pontosan azok különleges gondozáshoz való jogát nevesíti, valamint, hogy segítséget kell biztosítani számukra, s eltartóik számára.¹¹

A Gyermekjogi Egyezmény védi továbbá a gyermekeket a kizsákmányolás, az elhanyagolás, illetőleg a visszaélés minden formájától. Amennyiben az érintett személyi kör kínzásnak, vagy kegyetlen, megalázó, vagy embertelen bánásmódnak, vagy büntetésnek van kitéve, függetlenül azok hosszától, illetőleg minőségétől, szükségessé válik valamennyi esetben a rehabilitáció. A rehabilitációhoz való jog akkor is megilleti őket, ha a bántalmazást valamely családtagjuk vitte véghez.¹² A Gyermekjogi Egyezmény értelmében a részes államoknak el kell ismerniük a gyermekeknek a gazdasági kizsákmányolással szemben nyújtandó védelemhez való jogát, ezen kívül pedig arról sem szabad megfeledkezniük, hogy a gyermekek nem kényszeríthetők semmiféle kockázattal járó, iskoláztatásukat veszélyeztető, egészségre, fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésükre ártalmas munkavégzésre. Ezen rendelkezésnek az érvényre jutását, s egyben annak hatékony végrehajtását megfelelő büntetésekkel kell garantálni.¹³

A szóban forgó nemzetközi dokumentum rendelkezik arról is, hogy voltaképpen miként is kell bánni a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyekkel az igazságszolgáltatás rendszerén belül. Ha tizennyolcadik életévét be nem töltött személyeket deliktum elkövetésével gyanúsítanak, vádolnak vagy abban éppenséggel bűnösnek mondanak ki, akkor mindenféleképpen erősíteni kell bennük a mások emberi joga és alapvető szabadsága iránti tiszteletet. Az eljárás folyamán minden esetben mérvadó szempont a gyermekek kora, továbbá az, hogy azok minél hamarabb vissza tudjanak illeszkedni a társadalomba. Az érintett személyi kör bűnösségét nem szabad, s nem is

¹¹ NÉMETH i. m. 36.

¹² FAIX Nikolett: *A Gyermekjogi Egyezmény legfőbb vívmányai és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatása*. 2016. június 28. (b) <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermekjogi-egyezmény-legfőbb-vivmányai-es-az-igazságszolgáltatásra-gyakorolt-hatasa/> [A továbbiakban: FAIX (2016b)]

¹³ KÓNYA István: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, HVG-Orac, 2018. 781.

lehet megállapítani olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a hazai, sem pedig a nemzetközi jog értelmében nem volt deliktum. Mindemellett pedig, az ártatlanság védelme elvét követve, nem szabad bűnösnek nyilvánítani őket, ameddig a bűnösség kérdésköréről egy független bíróság jogerősen nem határoz. Minden tizennyolc év alatti személyt a lehető legrövidebb időn belül közvetlenül, szülei vagy törvényes képviselője útján tájékoztatni kell az ellene emelt vádról, továbbá biztosítani kell számukra a jogsegély adta lehetőségeket. A szóban forgó személyi kör védelméről sem szabad megfeledkezni, melynek garantálása sem maradhat el az eljárás folyamán. Az ügyüket ügyvédük, vagy egyéb tanácsadójuk, szülei vagy törvényes képviselőjük jelenlétében lehet csak elbírálni. A Gyermekjogi Egyezmény tiltja továbbá a kényszervallatás minden formáját, vagyis a gyermekeket semmilyen eszközzel sem lehet arra kényszeríteni, hogy maguk ellen valljanak vagy beismerjék bűnösségüket. Az eljárás során a gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy a tanúhoz kérdést intézzenek, valamint ahhoz is joguk van, hogy a mellettük valló tanúkat is ugyanolyan feltételek mellett hallgassák meg az eljárás alatt. Minden részes államnak gondoskodnia kell a megfelelő, s egyben hatékony jogorvoslati rendszer kiépítéséről is. Az elsőfokú döntést egy pártatlan, független és magasabb szinten álló bíróság vagy más hatóság bírálja el. Mindemellett biztosítani kell a tárgyalás nyelvét nem beszélő gyermekeknek a díjmentes tolmácsolás adta lehetőségeket. Rendkívül fontos szempont az eljárás alá vont gyermekek magánéletének tiszteletben tartása. A Gyermekjogi Egyezmény részes államainak különleges törvények és eljárások elfogadásával, valamint különféle hatóságok és intézmények létrehozása útján törekedniük kell a gyermekeket megillető speciális védelem lehető legteljesebb körben történő kiépítésére. Az államoknak egy átfogó rendszert kell létrehozniuk a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek igazságszolgáltatási rendszere, s annak milyensége kapcsán, a helyzetüknek és az általuk elkövetett deliktumnak megfelelő, és az azokhoz igazodó elbánás biztosítása érdekében.¹⁴

Fontos hangsúlyozni, hogy a Gyermekjogi Egyezmény tervezete kezdetben a nyugati normákhoz kívánt igazodni, majd a későbbiek folyamán – köszönhetően annak, hogy már más országok is bekapcsolódtak a szövegezési folyamatokba – egyéb régiók nézőpontjai is előtérbe kerültek. Itt elegendő például csak arra gondolni, hogy a szóban forgó dokumentum egyes cikkei rendelkeznek az iszlám jog kafalah-ja szerinti gondnokságról, továbbá az örökbefogadásról és a nagycsalád szerepéről szóló részek kiváltképp az ázsiai és az afrikai területek által kifejtett aggodalmakra reflektálnak.¹⁵

Az Egyezményben deklarált kötelezettségek teljesítését a Gyermekek Jogainak Bizottsága vizsgálja. A Bizottságot tíz, adott területen elismert szakértő alkotja, akiket négy évente választanak a részes államok saját állampolgáraik közül, mégpedig titkos szavazás útján. A Bizottság egyébként évente ülésezik, általában az ENSZ székhelyén. A Gyermekek Jogairól szóló Egyezményt három kiegészítő jegyzőkönyv követte, amelyek a gyermekek szerepét a fegyveres konfliktusokban, a gyermekkereskedelmet, a

¹⁴ FAIX (2016b) i. m.

¹⁵ NÉMETH i. m. 36.

gyermekprostitúciót és a gyermekpornográfiát, valamint a jogsérelem esetén benyújtható panaszeljárást vizsgálják.¹⁶

Hazánkkal is foglalkozott az ENSZ Gyermek Jogainak Bizottsága, mégpedig 2006-ban, amikor aggodalmát fejezte ki az Egyezmény rendelkezéseinek magyarországi érvényesülését illetően. A Bizottság szerint ugyanis hazánk figyelmen kívül hagyta az összehangolt szakpolitikák kialakítására, valamint az adatokra bontott statisztikák, illetőleg a szakemberképzés szükségességére vonatkozó javaslatokat, iránymutatásokat. Ugyanez a helyzet állt fent az emberkereskedelem, továbbá a szexuális kizsákmányolás kapcsán létrejött dokumentumokkal, nézetekkel, melyek szintén nem kerültek alkalmazásra, legalábbis a Bizottság szerint. A ENSZ szóban forgó szerve külön hangsúlyozta, hogy Magyarországon sajnos hiányoznak mind a megelőzésnek, mind pedig a visszailleszkedésnek az eszközei az olyan gyermekek vonatkozásában, akik családon belüli vagy éppenséggel szexuális erőszak áldozatai voltak. A Bizottság az imént elmondottakból kifolyólag javasolta a Magyar Államnak, hogy a jövőre nézve kísérje fokozottabb figyelemmel az ilyen gyermekek sorsát, melynek keretén belül mérje fel az erőszak gyakoriságát, az ennek hátterében húzódó okokat, azok kiterjedését, s természetét. A Bizottság meglátása szerint továbbá a figyelemfelhívó, valamint a tájékoztató jellegű kampányok egyaránt előrelépést jelenthetnek a jövőre nézve. Az ENSZ szerve szerint érdemes lenne a vonatkozó jogszabályokat felülvizsgálni, mindezt természetesen a gyermekek védelmének erősítése érdekében. A Bizottság álláspontjából az is kiderült, hogy mindenféleképpen törekedni kellene arra, hogy a gyermekbántalmazási eseteknek a bejelentési aránya növekedjen. Magyarországnak továbbá biztosítani kellene a gyermek-áldozatok fizikai és lelki felépülésükhöz, illetve azok társadalmi reintegrációjához elengedhetetlen szolgáltatásokat. Mindemellett pedig különös figyelmet kellene fordítani hazánknak a huszonnégy órás, s egyben díjmentes segélyvonalakra, továbbá a gyermekeknek, s gyermekes anyáknak fenntartott menedékek létrehozására.¹⁷

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménynek Magyarországon történő végrehajtásáról – a 2006 és 2012 közötti időszakban – civil jelentés is született, melynek elkészítésében számos szerv vette ki a részét úgy, mint például a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, a Diákközéletért Alapítvány, az ELTE-ÁJK Gyermekjogi kör, az SOS. Gyermekfalu Magyarország, a Magyar Helsinki Bizottság. Az összefogás hátterében egy olyan rendszernek a megteremtése állt, amely hosszabb távon alkalmasnak bizonyulhatna egy ún. ernyőszervezet kialakítására. Utóbbi ugyanis biztosítani tudná a gyermeki jogoknak a szélesebb körben történő megismertetését, valamint az Egyezmény monitoringozására is megfelelő lenne.¹⁸

A gyermekjogi információs hálózat, vagyis a CRIN (Child Rights International Network) is kiveszi a részét az ismeretek terjesztésében, valamint a gyermekek jogainak

¹⁶ DOMOKOS i. m. 26.

¹⁷ Uo. 26–27.

¹⁸ Civil (alternatív) jelentés az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény Magyarországi végrehajtásáról 2006-2012 http://www.csagyi.hu/images/stories/kutatas/civiljelentes/civil_magyar.pdf

nemzetközi viszonylatban történő monitorozásában, vagyis ez is hatékony módszer lehet csak úgy, mint a már említett ernyőszervezet.¹⁹

1985-ben az ENSZ Közgyűlése a Pekingi Szabályokban rögzítette azon elveket, melyeken a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyekkel összefüggő igazságszolgáltatásbeli kérdéseknek alapulniuk kell. Ennek fényében az elsődleges cél valamennyi esetben a prevenció. Ezzel összefüggésben meg kell teremteni a szóban forgó csoport szociális biztonságát úgy, hogy a büntető igazságszolgáltatás alkalmazásának szükségessége, s az alkalmazás által okozott sérelem minimálisra csökkenthető legyen. Az igazságszolgáltatás keretein belül nemcsak az elkövetés körülményeit, annak súlyát, hanem az elkövetők személyi körülményeit, szükségleteit is indokolt szem előtt tartani, természetesen úgy, hogy a társadalom érdekei se sérüljenek. A Pekingi Szabályok értelmében nem lehet elfogadni a szintisztán a büntető szempontokra épülő megközelítést, hiszen a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyekkel szemben szabadságvesztést kiszabni csak szűk körben, s mintegy legvégső megoldásként lehet, s azt is csak a lehető legrövidebb időtartamra. A Pekingi Szabályok egyértelművé teszik, hogy velük szemben szabadságelvonásra csak súlyos, személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetése esetén kerülhet sor, valamint akkor, ha az érintett személyi kör ismétlődően követ el más erőszakos deliktumot, de csak akkor, ha más módszer nem lenne célravezető. Fontos megemlíteni, hogy a szóban forgó nemzetközi dokumentum alapvető követelményként támasztja a részes államok elé az olyan alternatív intézkedéseknek a jogrendszerükbe történő bevezetését, amelyek révén a szabadságelvonással járó szankció elkerülhető.²⁰

1990-ben az ENSZ Közgyűlése által megalkotásra kerültek a Havannai Szabályok, melyek összhangban álltak a Pekingi Szabályokkal, vagyis ismételten rögzítésre került, hogy a tizennyolcadik életévüket be nem töltött elkövetőket csak a legvégső esetben lehet szabadságuktól megfosztani. Mindemellett pedig a szabadságelvonásnak a lehető legrövidebb időtartamúnak kell lennie. Ezen személyi körrel szemben szabadságkorlátozásról szóló döntést csak bíróság hozhat, az érintett dokumentumban rögzített eljárási szabályok alapján.²¹

Szintén 1990-ben került megalkotásra az ún. Rijadi Iránymutatások, amelyben az ENSZ Közgyűlése a bűnmegelőzést illetően fogalmazott meg minimumszabályokat. A prevenció mellett az Iránymutatás deklarálja, hogy a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek megfelelő szociális körülményeinek a kialakítása is determináló jelentőséggel bírnak csak úgy, mint az oktatási lehetőségeiknek a biztosítása. Az Iránymutatás megállapítja, hogy a szóban forgó korosztálynál társadalmi jelenség a szabályokkal való szembenállás, valamint a társadalmi normák megszegése, hiszen azok a felnőtté válás folyamatának a szerves részei. Általában ezen szabályszegő aktusok magától megszűnnek a megfelelő érettség elérésével, s ebből kifolyólag felesleges őket

¹⁹ HERCZOG i. m. 132.

²⁰ FAIX (2016a) i. m. 13–14.

²¹ Uo.

megbélyegezni, hiszen az egyenes út lenne az ismételt bűnelkövetéshez, a kriminális életpálya kialakulásához.²²

Az ENSZ Közgyűlése 1990-ben létrehozta a Tokiói Szabályokat, melyben részletesen szövelt a szabadságelvonással nem járó intézkedések alkalmazásának a relevanciájáról. A Tokiói Szabályokat tulajdonképpen áthatja a minimális beavatkozás elve. A szóban forgó nemzetközi törekvés szerint az igazságszolgáltatás feladata, hogy megteremtse a lehető legharmonikusabb kapcsolatot a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek, illetve a társadalom között. Ennek előmozdítása érdekében minimálisra szükséges csökkenteni az erőszakos, kényszer jellegű intézkedések számát. Elsődlegesen a társadalomba történő visszavezetésére kell fókuszálni, továbbá a lehető legszélesebb körben támogatni kell a reszocializációs folyamatokat, a családba történő visszailleszkedést, az oktatási rendszerben való részvételt, a közösségre vonatkozó felelősségvállalás erősítése mellett.²³

1990-ben szintén egy fontos esemény történt, immáron az UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) keretén belül, amelyről köztudott, hogy az az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szerve. Az UNESCO által 1990-ben meghirdetésre került ugyanis az „Education for All” (EFA – Oktatást Mindenkinek!) elnevezésű program, amely tulajdonképpen egy együttműködést jelentett a civil társadalom és a média között, annak érdekében, hogy 2015-ig bevezethetővé válhasson „a mindenki számára elérhető alapfokú oktatás”.²⁴

Hogy ebből mi is valósult meg? – joggal vetődik fel ezen kérdés, melyre a választ az UNESCO 2015-ös „Oktatást Mindenkinek!” című jelentése adja meg. A szóban forgó dokumentumból egyértelműen kiolvasható, hogy a kezdeti lelkesedés számos országban az évek alatt alábbhagyott, s így csak az országok harmada tudott körülbelül eleget tenni az elvárásoknak. A jelentésből kristálytiszta kirajzolódik, hogy még mindig egy globális szintű problémával állunk szemben, ugyanis közel 58 millió gyermek mindmáig nem járhat iskolába. Az „Oktatást Mindenkinek!” című jelentés alapján az egyik legnagyobb előrelépést India tette meg, ahol a 2000-es évek elején még közel 16 millió gyermek nem járt iskolába, míg ez a szám 2015-re 1 millióra redukálódott, ami óriási eredmény. Az indiai szülők korábban nem fogták fel az oktatás értékét, mivel ők sem járták soha iskolába. A gyermekek így a ház körül dolgoztak vagy testvéreikre vigyáztak. Az UNESCO-kezdemenyezés hatására azonban az indiai kormány elindította az ún. Univerzális Oktatás Programot. A média erejét felhasználva próbálták meg az indiaiak arra buzdítani a szülőket, hogy azok igenis járassák iskolába gyermekeiket. Az indiai kormány továbbá utakat épített az oktatási intézményekhez, megkönnyítve ezzel a közlekedést. Sok iskolában bevezetésre került a villany, amely a térségben nagy szónak számított, figyelembe véve annak anyagi helyzetét. Mindemellett pedig iskolaéltetési programokat is indítottak, ingyenes tankönyveket nyújtottak a rászorulóknak. Szétválasztásra kerültek a fiú- és lánymosdók, hogy emiatt se kelljen otthon tartani a

²² Uo. 14.

²³ FAIX (2016b) i. m.

²⁴ REINISCH Réka: *A gyermekek jogai és a valóság – gyermekmunka a világban*. Budapest, 2011. 10. <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/reinischreka.pdf>

lányokat. Ugyanezen okból kifolyólag az oktatásban egyre több nőt is alkalmaztak. A civil szervezeteknek is komoly pénzeket adott a kormány azért, hogy azok a mélyszegénységben vagy a mezőgazdasági térségekben élőket is tanítani tudják. Mexikó is megindult a fejlődés rögzös útvesztőjén, ahol a szegénységi küszöb alatt élő gyermekek felkarolása érdekében létrejött a CONAFE, vagyis az Oktatásfejlesztési Nemzeti Tanács. Ezen lépésnek köszönhetően jelentős források kerültek átcsoportosításra olyan helyekre, ahol azokra tényleg nagy szükség volt. A Tanács komoly tankönyvosztásokba kezdett, valamint az osztálytermeknek a korszerűsítése is megtörtént. Az alapfokú oktatásban résztvevők száma 15 %-kal nőtt az évek leforgása alatt, de a mai napig is még közel 3 millió mexikói gyermek teljesen iskolázatlan.²⁵

Említést kell tenni az ILO-ról is, vagy a Nemzetközi Munkaügyi szervezetről, mely az ENSZ egyik szakosított szerve. A gyermekmunka legrosszabb formáinak eltörléséről szóló, 1999-ben kelt, az ILO 87. ülészakaszán elfogadott 182. számú Egyezmény ugyanis egy újabb mérőföldkönek számít. A 182. számú ILO Egyezmény 3. cikke alapján a gyermekmunka legrosszabb formájának minősül minden olyan munka, amely pusztán jellegénél fogva, vagy azon körülményektől fogva, amely között azt végzik, valószínűleg veszélyt jelent a gyermekek egészségére, biztonságára vagy erkölcsére nézve. Az Egyezménnyel összefüggésben létrejött Ajánlás pedig kiváltóképp hangsúlyozza a tagállamok kötelezettségét a megfelelő, s egyben hatékony szankciórendszer kiépítésére.²⁶

A 182. számú ILO Egyezmény szükségesnek véli az ún. TBP-k megindítását (Time-bound Program), melyek lényege, hogy az segítséget tud nyújtani a kormányok számára a gyermekmunka elleni küzdelem koordinálásában. A TBP-k valójában integrált, összehangolt politikák, melyeket az egyes országok működtetnek úgy, hogy azok a lehetőleg a leghatékonyabban, s a leggyorsabban tudják felszámolni a gyermekmunkát, beleértve a jelenséget kiváltó okokat is. Ezt az erőfeszítést össze kell kapcsolni az egyes országok nemzeti fejlesztési terveivel, s végső soron a szegénység megszüntetésével, valamint a kötelező és egyben mindenkire kiterjedő oktatási rendszer kiépítésével. A célok megvalósítása érdekében az ILO felállított egy öt pontból álló „listát” azokkal a minimum kritériumokkal, amelyekről a nemzeti stratégiáknak mindenképpen rendelkezniük kell a gyermekmunkával szemben folytatott küzdelem során. Az első pont értelmében az elszigetelt megoldások semmiképp sem tekinthetők hatékonyak, ezért válik indokolttá valamennyi esetben egy akcióterv kidolgozása. Ahhoz, hogy a nemzetközi politikák, programok, valamint a nemzeti stratégiák kidolgozására is sor kerülhessen, komoly kutatási munkálatokat kell végezni, hiszen a kutatások révén megállapíthatóvá válik a gyermekmunka kapcsán tapasztalt helyzet, s annak mibenléte az adott társadalomban, vagyis mindez egy hiteles kép kialakítása végett is elengedhetetlen (2. pont). A gyermekmunkára továbbá sokszor úgy tekintenek, mint a szegénység egy ugyan rossz, de természetes velejárójára. Amíg az emberek nincsenek tudatában a gyermekmunka kiterjedésének, illetőleg kizsákmányoló hatásának, addig

²⁵ Education for All 2000-2015: achievements and challenges. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232565>.

²⁶ KÓNYA i. m. 781.

nem lehet eredményesen fellépni a jelenséggel szemben, legalábbis a harmadik pont ekként rendelkezik. Szintén problémaként tartható számon, hogy sajnos a gyermekmunkával szembeni harc sokszor kimerül a „törvénygyártásban”. Mindemellett pedig elengedhetetlen lenne a civil társadalom bevonása a folyamatokba, elegendő itt csak például a pedagógusokra gondolni. Az ötödik pont értelmében pedig a hatásos nemzeti politika kialakításának feltétele kell, hogy legyen egy megfelelő, erre a célra alkalmas intézményi háttér megléte a mindenkori kormány struktúráján belül abból a célból, hogy a különböző törvények, irányelvek végrehajtása ellenőrizhetővé válhasson, vagyis legyen monitoring.²⁷

Az ENSZ által megvalósítani kívánt ún. millenniumi fejlesztési célok szintén kiemelendők, figyelemmel arra, hogy azok is szoros összefüggésbe hozhatók a gyermekjogok érvényre juttatásával. A szervezet ugyanis 2000-ben elérte, hogy a világ vezető politikusai egy átfogó programot fogalmazzanak meg az alapvető értékekről, elvekről, továbbá a világszervezet három alapvető tevékenységéről, nevezetesen a békéről és a biztonságról, a fejlődésről és az emberi jogokról. Ebben a dokumentumban egyébként nyolc olyan fejlesztési cél került deklarálásra, amelyek a jólét összes dimenzióját lefedték valamennyi ember vonatkozásában, természetesen úgy, hogy ezzel párhuzamosan határidők és eredményességet mérő indikátorok is fel lettek állítva. Ezen célok pedig a következők voltak: mélyszegénység és éhezés felszámolása, az univerzális általános iskolai oktatás, a nemek közötti egyenlőség, a nők megerősítése, a csecsemő-és anyai halálozás csökkentése, és az anyai egészségi állapot javítása, a HIV, AIDS, malária és más betegségekkel szembeni küzdelem, végül, de nem utolsó sorban pedig a fenntartható környezet megteremtése is az egyike volt a fejlesztési céloknak. A program megalkotói szívügyüknek tekintették a megfelelő jövedelemszint, foglalkoztatottság és élelmezés elérését, az alapvető egészségügyi ellátáshoz, a vízhez, az oktatáshoz, a lakhatáshoz való hozzáférés megteremtését, valamint a kielégítő életkörülmények biztosítását. A pénzügyi és a gazdasági válságból adódóan azonban nem sikerült sajnos elérni a célokat, ugyanakkor vannak olyan területek, amelyek kapcsán előrelépés volt tapasztalható ez idő tájt. Itt elegendő például csak a női munkavállalásra, az anyai vagy éppen a csecsemőhalálozásra gondolni. A millenniumi célok számos ponton érintették a gyermeki, emberi jogokat, hiszen az ENSZ mindezeket a célkitűzéseket univerzális, vagyis mindenki számára minimálisan elvárható jogosultságként fogalmazta meg, amely végső soron egybeesett az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében foglaltakkal. Mindemellett pedig arról sem szabad megfeledkezni, hogy ezen célok tulajdonképpen erősítették az említett Egyezményben foglaltak mihamarabbi végrehajtására irányuló szándékot.²⁸

Újabb mérföldkönek tekinthető az ENSZ 2002. évi gyermekekkel foglalkozó rendkívüli ülésszaka, tekintettel arra, hogy ez volt az első olyan ülés az ENSZ létrejötte óta, amelyen csak és kizárólag az érintett személyi körrel foglalkoztak. A gyermekeket megillető jogok erősítése mellett az 1990 óta bekövetkezett jelentősebb változásokat is áttekintették a résztvevő felek. Az ülésen külön hangsúlyozásra került, hogy a különféle

²⁷ REINISCH i. m.

²⁸ HERCZOG i. m. 134–135.

nemzetközi dokumentumok által támasztott elvárások, valamint a valóság között óriási szakadék figyelhető meg, vagyis a nemzetközi standardoknak aligha sikerül megfelelniük az országoknak. Nem sikerült a szegénységet felszámolni, sőt, mérsékelni sem, továbbá az érintett személyi kör kizsákmányolása is állandó jellegű problémát jelent. Az ülészakon több mint 7000 ember vett részt, nemcsak állam-és kormányfők, hanem a gyermekek „képviselői” is. A millenniumi fejlesztési célokban foglaltak mellett új elgondolások is megjelentek, melyek az ülés záródokumentumában lelhetők fel.²⁹

Ezen alapvető célok, elvek a következők³⁰:

- a gyermekek érdekeinek elsődleges figyelembevétele;
- a szegénység felszámolása és beruházás a gyermekekbe;
- diszkriminációtól való mentesség;
- gyermekek túlélése, védelme, növekedése és fejlődése jó egészségben és megfelelő táplálkozással;
- oktatás mindenkinek és a nemek eltérő kezelésének megszüntetése;
- bántalmazástól és kizsákmányolástól való védelem;
- védelem a háborútól;
- HIV/AIDS elleni harc;
- a gyermekek joga az őt érintő ügyekben való részvételre korokkal és értettségükkel összhangban;
- a Föld megóvása gyermekeink számára, a természeti katasztrófák és környezetrombolások rájuk gyakorolt hatásának minimalizálása.

2005-ben az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa a gyermekkorú áldozatok vonatkozásában releváns iránymutatásokat fogadott el, melyekben rámutatott arra, hogy ezen áldozatokkal kiváltképp együttérzést tanúsítva kell bánni. A fogyatékosággal élő gyermekek vannak főleg érzékeny helyzetben, tekintettel arra, hogy ők állapotuknál fogva kiszolgáltatottabbak, mint hasonló korú társaik. Ebből kifolyólag ezen csoport védelmére a szokásosnál is nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Ennek keretén belül elő kell mozdítani a fogyatékkal élő gyermekek fizikai, pszichológiai és kognitív felépülését egyaránt, valamint a szükséges védelmi intézkedések hozzáférhetővé tételéről sem szabad megfeledkezni.³¹

A fentiekből úgy gondolom, hogy abszolút igazolható azon tényállításom, melynek értelmében az ENSZ-nek kiemelt jelentősége van a család-, s elsődlegesen a gyermekvédelem kiépítésében. Az is egyértelműen megmutatkozott, hogy az ENSZ-en belüli is elsődlegesen a Közgyűlésnek van determináló jelentősége, hiszen ez az a szervezeti egység, amely a szóban forgó személyi kör oltalmát szívügyének tartja. Mindemellett pedig az ENSZ szakosított szervei közül az ILO által kifejtett tevékenység sem elhanyagolandó, ahogy az látható volt.

²⁹ KÖRNYEI Ágnes: A gyermekjogok biztosítását célzó nemzetközi kötelezettségvállalások Európa országában. *Acta Humana*, 2009/1–2. 109.

³⁰ „A World Fit for Children”, A/RES/S-27/2 közgyűlési határozat.

³¹ FAIX (2016b) i. m.

3. Az Európa Tanács szerepe a család, s elsődlegesen a gyermekek oltalmának megteremtésében

A következőkben az Európa Tanács által kifejtett tevékenység, s annak eredményei kerülnek ismertetésre – természetesen jelen tanulmány tárgyával összefüggésben – csak és kizárólag a legjelentősebb „állomásokra” összpontosítva.

Az Európa Tanács vonatkozásában mindenképpen ki kell térni az annak égisze alatt, 1950-ben megszületett Emberi Jogok Európai Egyezményére. Az Egyezmény 5. cikk (1) bekezdésének d) pontja kitér a kiskorúak őrizetbe vételére, s annak körülményeire. A gyermekjogok szempontjából egyébként különösen fontos rendelkezések: a 2. cikk (élethez való jog), 3. cikk (kínzás tilalma), 4. cikk (rabszolgaság és kényszermunka tilalma), 5. cikk (szabadsághoz és biztonsághoz való jog), 6. cikk 1. bekezdés (tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jog), valamint a 8. cikk (magán és családi élet védelme) és a 12. cikk (házasságkötés és családalapítás joga). Meg kell még említeni az első jegyzőkönyv 2. cikkét, a szülők meggyőződésével összhangban álló oktatáshoz és tanításhoz való jogról.³²

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1985-ben elfogadott egy igen jelentősnek mondható Ajánlást a családon belüli erőszakkal összefüggésben. Az Ajánlás rendelkezéseit gyakorlatilag arra alapozza, hogy a család a demokratikus társadalom rendkívül fontos szervezeti egysége, melyből adódik, hogy annak védelme is elengedhetetlen. Ezen védelem alatt elsődlegesen az erőszak különféle formái elleni óvó intézkedések értendők. A szóban forgó Ajánlás meghatározza az erőszak fogalmát is, méghozzá rögtön a bevezetőjében. Ennek alapján az erőszak megvalósítható egyrésztől aktív, tevőleges magatartással, másrésztől pedig mulasztással is. Mindkét esetben fontos kritérium, hogy annak veszélyeztetnie kell az életet, egy konkrét személy pszichológiai vagy fizikai értelemben vett integritását vagy szabadságát, vagy éppenséggel a személyiség fejlődésére kell, hogy az negatív kihatással legyen. Az Ajánlás szerint a családon belül leginkább a nők és a gyermekek vannak kiszolgáltatott helyzetben. A dokumentum a legfőbb eszköznek a prevenciót tekinti, továbbá szükségesnek tartja a közvélemény figyelmét is felhívni a családon belüli erőszakra, s annak súlyosságára. Az államoknak elő kell mozdítaniuk a családon belüli konfliktusok mihamarabbi orvoslását, valamint a családon belüli erőszak áldozatainak támogatását. Utóbbi szempont kivitelezése érdekében kifejezetten erre a célra létrehozott ügynökségeket, alapítványokat is célszerű működtetni, melyek fogadhatják a segítségre szoruló áldozatokat, tanácsot adhatnak az érdekelt feleknek, s akár szociális vizsgáldást is folytathatnak. Mindemellert pedig ezen segítő szervek az információáramláshoz, s annak zavartalan működéséhez is hozzájárulnak, érte ezalatt a vádképviselőt, s a bíróságok felé történő információcserét, s annak megosztását. Az Ajánlás továbbá hangsúlyozza, hogy a családon belüli erőszak miatt lefolytatott eljárásra csak abban az esetben kerülhet sor, ha a sérelmet szenvedett fél ezt maga is kívánja, de általános szabályként mindenféleképpen

³² Emberi Jogok Európai Egyezménye, 2. cikk.

indokolt a pszichoszociális vizsgálat bevezetése. A védelmet pedig ki kell terjeszti a tanúskodó családtagjára is, legalábbis az adott dokumentum szerint.³³

1996-ban született meg az Európa Tanács keretein belül a Módosított Európai Szociális Charta. Megjegyezném, hogy az eredeti szövegezés még 1961-es keltű, azonban az az idő előrehaladtával fokozatosan felváltásra került az újabb, 1996-os dokumentummal, s az abban foglaltakkal. Az 1996-os Charta elsődlegesen a gyermekek jogait illetően bír determináló jelentőséggel mindmáig. Az alapvetően kétféleképpen kívánja garantálni a szóban forgó személyi kör jogait, a születésüktől kezdve, értelemszerűen a tizennyolcadik életévük be nem töltéséig. Egyrészt az olyan jogokat biztosít, amelyeknek különösen nagy szerepük van a gyermekek fejlődése szempontjából, mint például a család szociális, jogi és gazdasági védelemhez való joga, illetve az egészség védelméhez való jog, másrészt pedig külön foglalkozik azokkal a jogokkal, amelyek kizárólag a gyermekekhez köthetők. Utóbbi alatt érteni kell például a gyermekek és a fiatalok védelméhez fűződő jogokat.³⁴

Jelen dokumentum a munkába állás minimumkorhatárát a tizenötödik esztendő betöltéséhez köti, amennyiben a jogszabály által meghatározott könnyű munkáról van szó, feltéve, hogy a gyermekek alkalmazása nem jelent veszélyt fejlődésükre, oktatásukra, erkölcsiségükre nézve. Ezen rendelkezés valamennyi gazdasági szektorra kiterjed, így a mezőgazdasági szférára is. A munkaidőt fejlettségükre, teherbírásukra való tekintettel kell megállapítani, továbbá a tisztességes bérezés elve velük szemben is alapkövetelmény kell, hogy legyen. Az éjszakai munkára történő alkalmazás is tilos, legalábbis főszabály szerint, kivéve, ha adott nemzet jogszabályai erről másképp rendelkeznek az egyes foglalkozások kapcsán. A munkába állás azonban a tizennyolcadik életév betöltéséhez kötött azokban az esetekben, amikor nehéz fizikai munkáról van szó, vagy amely munkák pusztán veszélyesnek, egészségre nézve károsnak minősülnek.³⁵ A dolgozó nők védelméhez kapcsolódó jog a szülés előtti oltalmat, továbbá az anya egészségének védelmét szorgalmazza, ugyanis ezek a magzat rendszeres fejlődéséhez elengedhetetlen tényezőknek tekinthetők. A dolgozó nőknek összesen minimum tizenegy hét szabadságot kell biztosítani a szülést megelőzően, illetve azt követően. Ez alatt a fizetett távollét értendő vagy pedig annak forrása közalapokból történő ellátás is lehet. A munkaadó továbbá nem mondhat fel az anyának a gyermekvárás tényének bejelentésétől, egészen a szülési szabadság végéig.³⁶ A családok fejlődésének előmozdítása sem maradhat el, így különféle juttatásokkal, adókedvezményekkel, lakástámogatással, valamint az új házások felkarolásával javítani kell körülményeiken. Kiváltképp az egyszülős családok támogatása indokolt, legalábbis a Charta Függeléke szerint.³⁷ A gyermekek védelmének kiépítése a kizsákmányolással, az erőszakos magtartásokkal szemben sem maradhat el. A Charta az oktatás területén kiváltképp fontosnak véli az alapfokú-, illetőleg a középfokú oktatás ingyenességét, továbbá a hatékony és egyben

³³ DOMOKOS i. m. 36–37.

³⁴ KÖRNYEI i. m. 110.

³⁵ 2009. évi VI. tv. a Módosított Európai Szociális Charta kihirdetéséről, 7. cikk.

³⁶ Uo. 8. cikk.

³⁷ Uo. 16. cikk és Függelék.

hozzáférhető oktatás megteremtését is szorgalmazza. A dokumentum szerint indokolt segínyt nyújtani azon gyermekek számára, akik ideiglenesen vagy véglegesen nélkülözik családjuk támogatását. A gyermekek iskolázottságára, gondozására, segítésére is figyelmet kell szentelni, melyekkel nemcsak a szülőknek, hanem az államnak is foglalkoznia kell, mégpedig egy olyan intézményrendszer felállítása révén, mely alkalmasnak bizonyulhat ezen célok megteremtésére.³⁸ A szóban forgó dokumentum külön foglalkozik a családi kötelezettséggel rendelkező személyekről is, az esélyegyenlőségük, s az egyenlő bánásmódhoz való jogaik biztosítása érdekében, a munkavállalás területén. Ennek értelmében lehetővé kell tenni ezen személyek számára egyrészt a munkába állást, másrészt pedig munkájuk megtartását, valamint a munkába történő visszatérést is célszerű megkönnyíteni számukra a gyermekvállalást követően. A társadalombiztosítás kapcsán, valamint a foglalkoztatási körülmények kialakítása során is szükségleteikhez mérten, azokhoz igazodva kell eljárni. A szülést követően kiváltképp biztosítani szükséges, hogy ne csak a nő, hanem akár a férfi is szülési szabadságra mehessen a gyermek gondozása céljából. A szabadság tartamát adott ország törvényei, kollektív szerződésai vagy ezek hiányában a gyakorlat határozza meg.³⁹ A családtámogatási konstrukciók mellett a szóban forgó dokumentumban megfogalmazódik a lakhatáshoz való jog gondolata is.⁴⁰

A Miniszteri Bizottság által 2002-ben elfogadott 5. számú Ajánlása szintén jelentősen kivette a részét a család oltalmának kiépítését illetően, kiemelt figyelmet szentelve a gyengébbik nem, azaz a nők védelmének. Ezen dokumentum ugyanis a nők erőszakkal szembeni védelméről szól. Az Ajánlás Preambuluma rögzíti, hogy a nők elleni erőszak a nemek közötti hatalmi viszonyok egyenlőtlenségére vezethető vissza, amely egyben egyfajta diszkriminációt is jelent a társadalomban, illetve a családban egyaránt. A nők elleni erőszak továbbá meglehetősen sérti az emberi jogokat, s akadályozza az alapvető szabadságjogok érvényre jutását is. Mindemellett pedig a békére és az egyenlőség elvére is negatív kihatással bír az erőszakos jelleget öltő magatartás, amely azért is aggályos, mert a béke és az egyenlőség fontos pillérei a demokratikus államberendezkedésnek és a biztonságnak egyaránt. A nőket a diszkrimináció egyébként sokszor tradíciókból eredendően éri, vagy szimplán valamely szokáshoz való görcsös ragaszkodás miatt jön létre a velük szembeni jogsértés. Az Ajánlás felszólítja az államokat jogrendszerük felülvizsgálatára, módosítására, amennyiben az indokolt. Garantálni kell ugyanis a nők emberi jogainak és alapvető szabadságjogainak elismerését, illetve biztosítani kell a gazdasági és szociális jogaik szabad és tényleges gyakorlását is. A nők elleni erőszakkal szemben küzdő nem-kormányzati szervek felkarolása sem maradhat el, mely alatt nemcsak a pénzübeli, hanem a logisztikai támogatás is értendő. Az Ajánlás Melléklete felsorolja azon intézkedéseket, amelyek alkalmasak lehetnek egy nemzeti cselekvési terv kidolgozására is. Az Ajánlás Melléklete először az egyes, a téma szempontjából releváns fogalmakat fejti ki. A nők elleni erőszak alatt értendő minden olyan nemem alapuló vagy nemhez kötődő erőszakos magatartást, mely végső

---

³⁸ Uo. 17. cikk.

³⁹ Uo. 27. cikk.

⁴⁰ Uo. 31. cikk.

soron a nők fizikai, szexuális vagy pszichológiai sérülését vagy szenvedését eredményezi, illetve eredményezheti, beleértve az előbbiekből említett cselekményekkel való fenyegetést, az ezekre való kényszerítést, a szabadság önkényes korlátozását is, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy ezen aktusok kifejtésére a köz- vagy éppenséggel a magánszférában került-e sor.⁴¹

Az Ajánlás továbbá a családban vagy az egyéb közös háztartásban megvalósított erőszakra is kitér a fogalom-meghatározások során. E körbe sorolandók többek között a fizikai és a mentális agresszió, az érzelmi, a pszichológiai abúzus, a nemi erőszak, a szexuális abúzus, a vérfertőzés, a házastársak, rendszeres vagy alkalmi partnerek, illetve az élettársak közötti nemi erőszak, a becsület nevében elkövetett bűncselekmények, a nőknél végzett generális és szexuális mutiláció (csonkítás), valamint a nőkre sérelmes egyéb tradicionális szokások, mint például a kényszerházasság. Az Ajánlás rögzíti, hogy a minden állam felelős azért, hogy a nők ne váljanak erőszak áldozatává, s e körben nincs lehetőség szokásra vagy tradíciókra hivatkozni.⁴²

A rendőrséggel és az egyéb jogalkalmazói szervekkel szemben is elvárás, hogy azok az emberi méltóság tiszteletben tartását szem előtt tartva, vagyis megfelelő módon fogadják és kezeljék a hozzájuk forduló áldozatokat. A meghallgatást speciálisan képzett személyek végezhetik, továbbá az is fontos kritérium, hogy erre a célra olyan helyiséget jelöljenek ki, amely képes a bizalmi kapcsolatot megalapozni/létrehozni a rendőr és az áldozat között. Igény esetén pedig azonos nemű kihallgató igénybevételére is sor kerülhet. A büntetőjogi szabályozással kapcsolatban is számos kívánalmat fogalmaz meg a szóban forgó dokumentum, s annak Melléklete. A büntetőjogi szabályozásnak egyrésztől rendelkeznie kell arról, hogy a fizikai és a szexuális erőszak a sértett fizikai, pszichés vagy szexuális szabadságának, valamint integritásának sérelmét is magába foglalja, vagyis az nemcsak a becsület, az illem, s az erkölcs sérelmét jelenti. A gyors és hatékony fellépés előmozdításán kell hogy legyen a hangsúly, amely a büntetés mellett áldozatvédelmi aspektusokat is szem előtt tart. Ennek keretein belül szankcionálandó a szexuális erőszak azon formája, amely a házastárs, az élettárs, a rendszeres vagy alkalmi partner ellen irányul. Az olyan szexuális aktust is büntetendővé kell nyilvánítani, amelynél közvetlenül nem tanúsított ellenállást a sértett. Minden olyan szexuális cselekmény bűncselekménynek tekinthető, amelyeket a cselekménybe bele nem egyező sértett sérelmére követtek el, függetlenül azok módjától. Szankcionálni szükséges az olyan visszaéléseket is, amelyek várandós, védetlen, beteg, fogyatékos, kiszolgáltatott helyzetben lévő áldozatok sebezhetőségével függenek össze. Bűncselekménynek kell hogy minősüljön továbbá minden olyan magatartás, amikor az elkövető saját helyzetével él vissza, kiváltképp, ha felnőtt van hatalmi viszonyban gyermekkel szemben. A bírósági eljárás kapcsán az Ajánlás rögzíti, hogy minden áldozat számára biztosítani kell az eljárás megindításának lehetőségét. Az áldozatok, valamint a tanúk meghallgatását ismétlés nélkül célszerű lefolytatni, amivel az eljárás traumatizáló hatása némiképp

⁴¹ A Miniszteri Bizottság Rec(2002)5 számú Ajánlása a tagállamok számára a nők erőszakkal szembeni védelméről.

⁴² Uo.

mérsékelhető. Biztosítani kell továbbá, hogy a büntetőeljárás megindítására vonatkozó elvülési idő ilyenkor az áldozat felnőttkorúvá válásától vegye kezdetét.⁴³

Az Európa Tanács egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni, valamint a szexuális erőszak (bántalmazás) elleni védelméről (Lanzarote-i Egyezmény – 2007) szintén egy fontos állomásnak tekinthető. Ezen Egyezmény alapvetően a tízennyolcadik életévét be nem töltött személyek védelmére fókuszált, számos elvárást megfogalmazva a részes államok felé. Hazánk 2010-ben írta alá a szóban forgó Egyezményt, de annak törvény általi kihirdetésére csak 2015-ben került sor. A megkülönböztetés-mentesség a dokumentum egyik meghatározó elve, ami annyit tesz, hogy a Lanzarote-i Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtását, kiváltképpen az áldozatok jogainak védelme érdekében tett intézkedéseket, mindennemű megkülönböztetés nélkül kell biztosítani. A Lanzarote-i Egyezmény fő céljai a következőképp foglalhatóak össze:⁴⁴a gyermekek szexuális zaklatásának és kizsákmányolásának megelőzése, valamint azok leküzdése;

- az áldozattá vált gyermekek jogainak védelme;
- a nemzeti és a nemzetközi szinten történő együttműködés elősegítése a gyermekek szexuális kizsákmányolása, valamint a szexuális úton végbemenő zaklatásuk kapcsán.

Újabb mérföldkőnek tekinthető az Európa Tanács égisze alatt 2014-ben hatályba lépett Isztambuli Egyezmény, melyet a Miniszteri Bizottság által felállított szakértői csoport, a CAHVIO szövegezett meg. Megjegyezném, hogy ezen dokumentumot a Miniszteri Bizottság még 2011-ben „nyitotta meg aláírásra” a részes államok számára, az Egyezmény hatálybalépéséhez ugyanis a részes államok által történt részleges mennyiségű ratifikáció kellett, figyelemmel az Egyezmény 75. cikkének 3. pontjára. Ennek értelmében ugyanis a szóban forgó dokumentum az azon időpontot követő három hónapos időtartam lejártá utáni hónap első napján lép hatályba, amikor tíz aláíró – amelyek közül legalább nyolc az Európai Tanács tagállama – az Egyezményt magára nézve kötelező hatályúnak ismerte el. Jelenleg az Európa Tanácsnak negyvenhét tagja van, ebből az Egyezményt negyvenöt állam írta alá és közülük huszonöt ratifikálta azt. Hazánk is aláírta már az Isztambuli Egyezményt, azonban a ratifikációra még nem került sor. Általánosságban véve a ratifikáció hiánya mögött az áll, hogy ezzel összefüggésben adott tagállamnak a belső jogát is meg kellene változtatnia, illetve végrehajtási jellegű jogszabályokat kellene alkotnia az Egyezményben taglalt célok elérése érdekében. Mindez természetesen megannyi költséggel járna, s megannyi erőforrást halmozna fel.⁴⁵

Az Egyezmény egy ún. különleges ellenőrző rendszer felállítását is megköveteli a részes államoktól rendelkezéseinek a hatékony végrehajtása érdekében. A szóban forgó

⁴³ Uo.

⁴⁴ GILÁNYI Eszter: *A nők elleni erőszak és magyar büntetőjogi szabályozása a nemzetközi elvárások tükrében*. PhD. értekezés. Miskolc, ME-ÁJK, 2017. 54.

⁴⁵ GYÖNGYÖSI Zoltán: *Az Isztambuli Egyezmény alapelvei*. Budapest, 2017. november 14., 1–4. https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/gyongyosi_zoltan__isztambuli_egyezmény_alapelvei%5bjogi_forum%5d.pdf

dokumentum pedig nemcsak békeidőben tekinthető irányadónak, hanem az fegyveres konfliktusok esetén is mérvadó kell, hogy legyen. Noha kötelező erővel bíró kötelezettségeket csak a nők vonatkozásában fogalmaz meg az Egyezmény, ennek ellenére az arra ösztönöz, hogy az általa feszegetett problémával összefüggő kvázi szabályanyag az erősebbik nem esetében is alkalmazandó lehessen. (Nők alatt egyébként a tizennyolcadik életévüket be nem töltött lányok is értendők.)⁴⁶

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy az Isztambuli Egyezmény tulajdonképpen milyen magatartásokkal szemben kíván fellépni, s mit is tekint az egyáltalán védendő értéknek?

Az Egyezmény fő célja a nők elleni erőszak és kapcsolati erőszak felszámolása, gondolatmenetének alapja az ún. „4P”: integrált politikák, megelőzés, áldozatok védelme és támogatása, az elkövetőkkel szembeni büntetőeljárás. Természetesen a „4P” elnevezés ezen eszmefuttatások angol megfelelőiből származik. Az integrált szakpolitikák alatt olyan adatgyűjtési mechanizmusokat, s egyéb magatartásokat kell érteni, amelyben a kormányzati szervek, a nemzeti, regionális és helyi parlamentek, a nemzeti emberi jogi intézmények és társadalmi szervezetek is kiveszik részüket. Ezeknek célja a nőkkel szembeni erőszak, illetőleg a velük szemben tanúsított kapcsolati erőszak felderítése, monitorozása, valamint az Egyezmény társadalmi eredményeinek vizsgálata. A megelőzés címszó alatt pedig a hagyományos férfi és női szerepek lebontása jelölendő meg, mint kívánt cél, mely egyébként a nőkkel szembeni erőszak kiindulópontja, s a jelenség fenntartója. A már kialakult társadalmi és kulturális viselkedésminták felülvizsgálata is szükséges tehát abból a célból, hogy a már meglévő – a nők alárendeltségét hangsúlyozó – előítéletek, szokások, hagyományok megszüntetésre kerüljenek. Ennek fényében mind az oktatásban, mind pedig azon kívül is hangsúlyozni kell a nők és a férfiak közötti egyenlőséget, a sztereotípiamentes nemi szerepeket, a kölcsönös tiszteletet, az erőszakmentes konfliktusmegoldást, valamint a sérthetlenséghez fűződő jogot, s azok relevanciáját. Az áldozatok védelme és támogatása címszó alatt pedig az erőszak áldozatául esett nőknek történő segítségnyújtás értendő, melyben elengedhetetlen szerepet tölthetnek be az állami szakszolgálati rendszerek, s azok szolgáltatásai. Az általuk nyújtott szolgáltatások egyébként a következőkben határozhatók meg: tájékoztatás a támogatási lehetőségekről és a jogvédelemről, segítség a panasztételben, „bizonyos” szakemberek feljelentési kötelezettsége, jogi és pszichológiai tanácsadás, lakhatás, oktatás, képzés, munkahely-keresési támogatás biztosítása, menedékhelyek nyújtása, telefonos segélyvonalak fenntartása, segítség a tanúként figyelembe veendő gyermekek részére. Az elkövetőkkel szembeni büntetőeljárásokról szóló rész a büntető anyagi jogi rendelkezések mellett javaslatokat is megfogalmaz a jogalkotók számára, figyelemmel arra, hogy az részletekbe menően felsorolja, hogy mely cselekményeket lenne szükséges büntetőjogilag szabályozni, s ezáltal azokat a jogrendszer szerves részévé tenni. Az Isztambuli Egyezmény értelmében ilyen magatartásoknak minősülnek a következők: kényszerítés vagy fenyegetés révén előálló súlyos pszichológiai erőszak, szándékos fenyegető zaklatás, szándékos fizikai erőszak, szexuális erőszak, házasság-

⁴⁶ DOMOKOS i. m. 45.

ra kényszerítés, női nemi szervek megcsonkítása, kényszerített terhességmegszakítás és sterilizálás, szexuális zaklatás.⁴⁷

Az Egyezmény továbbá megköveteli a felektől, hogy a fentiekben meghatározott deliktumok áldozatai számára a polgári jogi jogorvoslatok is rendelkezésre álljanak. Az elkövetőtől származó kártérítés mellett megfelelő mértékű állami járulékos kártérítés biztosítása is indokolt, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy kötelező érvényű vitarendezési mechanizmusok előírásának nem lehet helye.⁴⁸

Az erőszakos cselekmények előfordulásával összefüggésben pedig elmondható, hogy az Egyezmény ezen kategórián belül is kiemelt figyelmet szentel a szülői felügyeleti joggal, a láthatással, a gyermek biztonságával kapcsolatos jogi eljárásoknak.⁴⁹

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az Isztambuli Egyezmény hatálya alá tartozó erőszakos cselekmények bármelyikének elkövetése alapján indult büntetőeljárások során a kultúra, a szokás, a vallás, a hagyomány ne legyenek elegendőek adott cselekmény igazolására.⁵⁰

A nyomozás során, valamint a bírósági eljárás szakaszában irányadó rendelkezésekről, s az ezekhez fűződő védelmi intézkedésekről is szó esik jelen dokumentumban. Ezek alapján az államoknak:⁵¹ biztosítaniuk kell, hogy bűnüldöző hatóságai azonnali védelmet tudjanak nyújtani az áldozatok részére;

- különleges figyelmet kell szentelniük az elkövetők löfegyverhez való hozzáféréseire, jobban mondva ezen helyzet elkerülésére;
- az azonnali eltávolítás adta lehetőségek megteremtéséről is indokolt gondoskodniuk;
- a távoltartást elrendelő vagy más védelmi határozatok eszközrendszerének a garantálására is összpontosítaniuk kell;
- a nagyobb tárgyi súllyal bíró deliktumokat illetően főszabály szerint kötelező saját maguktól fellépniük, vagyis az ilyen esetekben történő eljárás nem tehető függővé az áldozatok panasztételétől vagy bejelentéstételétől;
- az elévülésre vonatkozó szabályoknál pedig figyelniük kell arra, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények megvalósulása esetén az áldozatok nagykorúvá válását követően is lehetőség legyen az eljárás kezdeményezésére, s lefolytatására;
- biztosítaniuk kell a jogi segítségnyújtáshoz való jogot.

Megjegyezném, hogy az Egyezménynek még számos más rendelkezése is van, de ezek az anyagi jogi normákat közvetlenül nem érintik, tekintettel arra, hogy azok joghatósággal, menekültügyi kérdésekkel, nemzetközi együttműködéssel foglalkoznak, melyekre a továbbiakban nem kívánok kitérni, mert ezen szabályanyag nem kapcsolódik közvetlenül disszertációm témájához.

⁴⁷ GYÖNGYÖSI i. m. 1–3.

⁴⁸ DOMOKOS i. m. 47.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ GYÖNGYÖSI i. m. 5.

⁵¹ DOMOKOS i. m. 47.

Érdemes röviden még kitérni az Európa Tanács hároméves programjára,⁵² mely 2012 és 2015 között zajlott. Ezen program fő célkitűzése a gyermekeket megillető jogok előmozdítása volt, valamint ezen jogok tiszteletben tartásának kivívása is releváns szempontnak minősült. A gyermekeket érintő jogi normák hatékony végrehajtásához fűződő érdekből adódóan a tagállamok részére szakpolitikai iránymutatást kívánt nyújtani adott stratégia.⁵³ Négy stratégiai célkitűzést fogalmazott meg maga a program, melyek a következők voltak: a gyermekbarát igazságszolgáltatási rendszerek előmozdítása, a gyermekek elleni erőszak valamennyi formájának felszámolása, a veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek jogainak biztosítása, a gyermekek részvételének támogatása az őket érintő ügyekben.⁵⁴ A gyermekbarát szolgáltatások előmozdítása a jövőre nézve is fontosnak tekinthető, mert számos esetben a gyermekek arról számoltak be, hogy adott helyzetben nem tudták, hogy hova fordulhatnak, és megfelelő tájékoztatást sem kaptak. A gyermekbarát szolgáltatások tiszteletben tartják a gyermekek jogait, valamint egyfajta biztos pontot jelentenek azok számára, akik fokozottan ki vannak téve a kiszolgáltatottságnak. A szociális szolgáltatások esetében is követni kellene ezen gyermekbarát elvet, elgondolást, amelyek tekintettel vannak a gyermekek érettségére, korára, s melyek értékelni képesek az egyedi körülményeket. A szóban forgó személyi kör érdekeit leginkább saját családjá tudja érvényre juttatni, s így a szülők részére is biztosítani kell az eljárásba való bekapcsolódást. A stratégia ezen túlmenően az oktatás, a kultúra és a sport relevanciáját is kiemelte. A gyermekekkel szembeni valamennyi erőszakos magatartás felszámolása sem maradhat el a stratégiai szerint, illetőleg az ilyen jellegű szituációk megelőzéséről is gondoskodni kell. A program alapvetően a zéró tolerancia elvét hirdette, valamint különös figyelmet szentelt a szexuális erőszaknak, az emberkereskedelemnek, a testi fenyegetésnek, a nemi alapú és családon belüli erőszaknak, illetőleg az iskolai erőszaknak. A veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek alatt a stratégia elsődlegesen a fogyatékkal élőket, a migránsokat és a roma gyermekeket értette. A tizennyolcadik életévüket be nem töltött elkövetőkre is külön felhívta a figyelmet a dokumentum, hiszen az ő jogi támogatásukra, s egyben képviselőikre fokozott hangsúlyt kell fektetni, továbbá náluk kiváltképp kerülni kell a szabadságvesztésre ítélest, ehelyett inkább alternatív megoldásokat célszerű alkalmazni esetükben. A roma gyermekek vonatkozásában pedig azok oktatásba történő bevonását tekintette fő szempontnak. A gyermekeknek továbbá joguk van ahhoz, hogy őket meghallgassák, s figyelembe vegyék a véleményüket. A program relevánsnak vélte a gyermekek jogainak, s az emberi jogoknak az oktatását is.⁵⁵

Az Európa Tanács regionális nemzetközi szervezetként szintén jócskán szerepet vállal az emberi jogok védelmének, s így a család- és gyermekvédelmi rendszer kiépítésében is, ahogy az látható volt. Elsődlegesen a Miniszteri Bizottság bír determináló

⁵² Building a Europe for and with children Strategy for 2012-2015 CM <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d224>

⁵³ DOMOKOS (2017) i. m. 49-50.

⁵⁴ Building a Europe for and with children Strategy for 2012-2015 CM <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d224>

⁵⁵ DOMOKOS i. m. 51–52.

jelentőséggel szervei közül, tevékenységét illetően pedig elmondható, hogy a gyengébbik nem, illetőleg a gyermekek mint kiváltképp kiszolgáltatott rétegek védelmét tartja fontosnak például az erőszakos magtartásokkal, szexuális kizsákmányolással, bántalmazással szemben.

4. További meghatározó nemzetközi dokumentumok

Jelen tanulmány magját bár kétségtelenül az ENSZ, illetőleg az Európa Tanács által kifejlesztett tevékenység adja, ugyanakkor nem árt ettől elrugaszkodni, felhívva a figyelmet más nemzetközi viszonylatban releváns tényezőre. A következőkben olyan nemzetközi dokumentumokról, s azok főbb vonásairól lesz szó, melyek szintén meghatározó jelentőséggel bírnak, s esetlegesen önálló tanulmány tárgyai is lehetnének. Felhívnam a figyelmet arra, hogy írásom ezen fejezete pusztán kitekintésként szolgál, s „ízélőt” kíván adni arról, hogy mely irányba lehetne még vizsgálni témaválasztásom kapcsán.

A Családjogi Charta megalkotásának időpontja, vagyis 1983, szintén egy fontos dátum a családvédelem, illetőleg a gyermekvédelem nemzetközi vonatkozásait illetően. A Chartát a Család Pápai Tanácsa tette közzé, melynek fő célja a családot megillető jogok felsorolása, a püspöki szinódus javaslata alapján. A közreadásakor a Szentszék felhívta az államokat, nemzetközi szervezeteket arra, hogy azok mozdítsák elő a Chartában foglalt jogok elismerését, s lehető legszélesebb körben történő alkalmazásukat. A Charta tulajdonképpen egy ünnepélyes nyilatkozatnak tekinthető, vagyis az a benne foglalt jogoknak a megsértése esetére semmilyen szankciót nem léptet életbe. Mindemellett pedig olyan objektív, külső hatalom sem létezik, amely a kikényszerítést biztosítani tudná, vagyis a Charta legfeljebb egy vitairatként, ideológiai nyilatkozatként, önkéntes kötelezettségvállalásra irányuló felhívásként fogható fel. Kifejezetten a gyermekeket illető jogokról a 4. § rendelkezik. Ennek értelmében ezen személyi körnek – kiszolgáltatott helyzetükre tekintettel – joga van a különleges védelemre, valamint a társadalom védelmére. Utóbbi szempont a személyiségfejlődés érdekében indokolt, ugyanakkor figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a gyermekek házasságon belül vagy kívül születettek. A nevelőszülői gondozás, illetőleg az örökbefogadás kapcsán az állam köteles megfelelő szabályokat kidolgozni, megkönnyítve ezzel, hogy az arra alkalmas családok gyermekeket vegyenek magukhoz, természetesen a vér szerinti szülők természetes jogainak sérülése nélkül. A fogyatékos gyermekeknek továbbá joguk van ahhoz, hogy a családi otthonban és az iskolában olyan környezetben nevelkedhessenek, amely biztosítja emberi fejlődésüket. A Családi Charta által deklarált védelemmel összefüggésben alapvetően a gyermekek fizikai, pszichikai szükségleteinek a garantálása bír relevanciával, ugyanakkor az egyes pontok tág megfogalmazásából adódóan azokba egyéb dimenziók is beletartozhatnak, úgy mint például az önkifejezés joga, a kulturális identitáshoz fűződő jog, az egyéni fejlődéshez való jog.⁵⁶

Újabb jelentős állomásnak tekinthető a Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény (1996), melynek jelenleg több mint negyven részes állama van. Ezen dokumentum a szülői felelősségről és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttmű-

⁵⁶ NÉMETH i. m. 35.

ködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az elismerésről és a végrehajtásról rendelkezik. Az Egyezmény preambuluma hivatkozik az ENSZ Gyermekjogi Egyezményére, melyet követendő iránymutatásnak tart. A Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény továbbá hangsúlyozza a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit, vagyis azok minden körülmények közötti, s egyben elsődleges figyelembevételét a hatósági eljárások folyamán. Elegendő csak arra gondolni, hogy a dokumentum által kijelölt alkalmazandó jogtól el lehet térni, ha az – figyelembe véve a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit – szemmel láthatóan ellentétes az adott állam közrendjével. Mindemellett egy adott határozat elismerése is megtagadható, ha az – az előbbi szempontra figyelemmel – nyilvánvalóan ellentétes az elismerés helye szerinti állam közrendjével. A gyermekek mindenekfelett álló érdekeire a már elismert határozatok végrehajtása során is tekintettek kell lenni. Egy gyermeknek egy másik államban élő nevelőcsaládban történő elhelyezése, vagy éppenséggel intézményi gondozásba történő vétele csak akkor lehetséges, ha ehhez a másik állam központi hatóságai hozzájárulnak. Természetesen ilyenkor is figyelembe kell vennie a hatóságoknak a gyermekek érdekeit. A Családjogi Chartához hasonlóan a Hágában kelt egyezmény is rendelkezik a gyermekek különleges védelemhez való jogáról, mégpedig úgy, hogyha a gyermeket vagy azok vagyonát érintő sürgős esetről van szó, akkor védelmi intézkedéseket szükséges hozni. Ezen intézkedéseket pedig a gyermekek jelenléte vagy vagyona fellelhetősége szerinti állam hatóságai soron kívül meghozhatják. A Családjogi Charta továbbá rendelkezik a gyermekek társadalmi védelemhez való jogáról is, mely szintén helyet kap a Gyermekvédelmi Egyezményben, hiszen ezen elképzelés voltaképpen az egész Egyezmény általános értelemben véve vett céljaként fogható fel. Erre irányulnak ugyanis az Egyezmény által deklarált joghatósági szabályok, az alkalmazandó jogot illető rendelkezések, a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályok, továbbá a hatóságok együttműködését illető előírások is. Tekintettel arra, hogy a szóban forgó dokumentum rendkívül speciális tárgyú, abban nem találhatóak olyan rendelkezések, melyek kifejezetten az árva és fogyatékos gyermekekre vonatkoznának. Utóbbiakról a Családjog Charta, illetőleg az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye tesz elsődlegesen említést, így az ilyen esetekben azokat szükséges előhívni.⁵⁷

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2010) szintén egy meglehetősen releváns dokumentum a téma kapcsán. A Charta nem általában az egyes államokat célozza, hanem sokkal inkább az EU intézményeit és tagállamait kívánja „megszólítani”, amennyiben azok az Unió jogát hajtják végre. Az Alapjogi Charta 24. cikke foglalkozik kiváltképpen a gyermekek jogaival, melyek gyakorlatilag teljes megfelelést mutatnak az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében foglaltakkal. Ebből adódóan a gyermekek jóléthez, gondozáshoz és védelemhez való jogai gyakorlatilag párhuzamba állíthatók az említett ENSZ dokumentum 36. cikkében található, a gyermekek jóllétével, s bármilyen kizsákmányolási formával szemben történő védelmükkel összefüggő jogokkal. Az Unió Alapjogi Chartája szerint a gyermekek véleményét az őket érintő ügyekben életkoruknak és érettségüknek megfelelően ugyan, de figyelembe kell venni. Ezen rész tulajdonképpen megféleltethető a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkének, mely szerint

⁵⁷ NÉMETH i. m. 37.

elengedhetetlen biztosítani a gyermekek szabad véleménynyilvánításhoz való jogát az őt érdeklő kérdésekben, mindezt úgy, hogy eközben a szóban forgón személyi kör érettségére és korára is tekintettel kell lenni. Felbukkan ismét a gyermekek mindenekfelett álló érdeke, melyről még a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezett. Az uniós dokumentum továbbá kimondja, hogy minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy szüleivel rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot tarthassanak fent, hacsak mindez érdekekkel egyébként nem ellentétes. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye is gyakorlatilag ugyanezt mondja ki 9. cikkében.⁵⁸

Magával a család intézményével a Charta II. és IV. fejezete foglalkozik. A II. fejezet említést tesz a családi élet tiszteletben tartásához, illetve a családalapításhoz fűződő jogokról, míg a IV. fejezet „szolidaritás” címszó alatt rendelkezik többek között a családról és a munkáról.⁵⁹

A II. fejezet 7. cikke értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, valamint otthonát és kapcsolattartását tiszteletben tartsák. Ugyanezen fejezet 9. cikke alapján pedig a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogokat az e jogok gyakorlását szabályzó nemzeti törvények szerint kell garantálni. A IV. fejezet 33. cikke rendelkezik továbbá a család és a munka viszonyáról. Ezen rész értelmében a család jogi, gazdasági és szociális védelmet kell, hogy élvezzen. Mindemellett pedig a család és a munka összeegyeztetése érdekében minden embernek joga van a védelemre a gyermekvállalással összefüggésben álló elbocsátásokkal szemben, illetőleg mindenkinek joga van a fizetett szülési és szülői szabadságra, amennyiben gyermeke születik vagy éppenséggel gyermeket fogad örökbe.⁶⁰

5. Záró gondolatok

Úgy gondolom, hogy tanulmányomból egyértelműen megmutatkozott a család védelmi rendszerének az 1940-es évek végétől történő fokozatos kiépülése, elsődlegesen az ENSZ és az Európa Tanács perspektívájából. Nem nehéz belátni, hogy a családon belül a gyermekek a kiváltképp kiszolgáltatott helyzetben lévők, mely ténynt nemzetközi viszonylatban is felismerték, így ma már számos dokumentum foglalkozik kifejezetten ezen személyi körrel, s annak oltalmával. Az ENSZ-, illetőleg az Európa Tanács létrejötte volt tulajdonképpen az egész folyamatnak a mozgatórugója, hiszen a szóban forgó két nemzetközi jogalanynak köszönhetően számos nemzetközi dokumentum született családvédelem-, illetőleg gyermekvédelem tárgyában a XX. század második felétől egészen napjainkig. Meglátásom szerint az egyik, ha nem a legrelevánsabbnak mondható mérőföldkő, az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, amely közel negyven cikken keresztül sorolja fel a gyermekeket megillető jogokat. Ezen dokumentum védi a gyermekeket a diszkriminációtól, a kizsákmányolástól, az elhanyagolástól, a velük szembeni visszaélés minden formájától. Az Egyezmény arról is rendelkezik, hogy miként is kell voltaképpen bánni a gyermekekkel az igazságszolgáltatásban. Az

⁵⁸ NÉMETH i. m. 38.

⁵⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája.

⁶⁰ Uo.

182. számú ILO Egyezmény a gyermekmunka legrosszabb alakzatainak felszámolásáról, és a Lanzarote-i Egyezmény, mely alapvetően a nők elleni erőszak kérdéskörével foglalkozik, ezen belül a gyermekek szexuális kizsákmányolására, valamint a szexuális zaklatásra összpontosít, szintén fontos mérföldköveknek számítanak, csak úgy, mint az Európa Tanács égisze alatt megszületett Isztambuli Egyezmény. Az Európai Unió Alapjogi Chartája úgyszintén egy meglehetősen releváns dokumentum a téma kapcsán, hiszen annak két fejezete is (II. és IV. fejezet) rendelkezik a család intézményéről, egészen pontosan felhívja a figyelmet a családi élet tiszteletben tartásához és a családalapításhoz fűződő jogokra. A gyermekek jogaival pedig a 24. cikk foglalkozik, mely gyakorlatilag teljes összhangban áll a Gyermekjogi Egyezményben deklaráltakkal, ahogy az a jelen tanulmányban is megmutatkozott. Végezetül pedig (ismételten) hangsúlyoznám, hogy a „kört” még hosszasan lehetne sorolni, melyből kifolyólag természetesen az írásom sem a rendelkezésre álló valamennyi nemzetközi vonatkozású dokumentumot taglalta, hanem pusztán arra vállalkoztam, hogy megragadjam az adott téma egy szeletét.

